

Vízellátás háborúk, forradalmak idején a XX. században

Budapest nem maradt ivóvíz nélkül!

Írta: Kiss Miklós

Tartalom

1. Vízellátás a „nagy háború” és a világháborút követő forradalmak éveiben; Kajlinger Mihály (1860 – 1924) szerepe
2. Hogyan érintette a főváros vízellátását Budapest ostroma 1944 – ’45 telén? Mátyus Sándor (1897 – 1984) szerepe
4. A Budapest vízellátása az ötvenes évek elején és az 1956-os forradalom idején

1. Vízellátás a „nagy háború” és a világháborút követő forradalmak éveiben; Kajlinger Mihály (1860 – 1924) szerepe

Az 1900-as évek első évtizedére világvárossá fejlődött Budapesten folyamatosan növekedett a vízigény, mellyel a vízmű fejlesztések többé-kevésbe igyekeztek lépést tartani. 1910 és 1917 között a főváros lakosainak száma jelentősen megemelkedett: 880 371 főről 991 725-re.

A világháború új kihívást jelentett a vízműveknek, ugyanis a hadianyaggyárak, az átvonuló katonai egységek, a hadifoglyok, a menekültek, az egészségügyi intézmények sok-sok vizet igényeltek. A csúcspont: 1917. június 17-én volt, ekkor 290 000 m³ vizet fogyasztott a főváros. Ezt a vízmennyiséget a korábban kiépült rendszerekkel lehetett biztosítani, ugyanis a háború éveiben fejlesztésre nem volt pénzügyi fedezet.

Időnként szükségessé vált az éjszakai vízkorlátozás. Zuglóban, Óbudán és a Svábhegyen többször lezárták az éjszakai órákban a csőhálózatot. Gyakran hoztak rendeletek arról, hogy a bérházakban éjfélről reggel hat óráig zárják el a házi főelzárókat. A kertek tömlővel történő locsolását is tiltották.

A túlzott kihasználás miatt a műszaki berendezések folyamatosan romlottak. Mivel cseréjükre pénz nem volt, csak a szakemberek kreativitásával történt javításokkal, a „vízműves szív és ész” segítségével tudtak üzemelni a gépek. Így is csökkent a víztermelés: 1917-ben 88 millió köbméter volt a kitermelt víz, 1918-ban már csak 73 millió m³.

Az első világháborús harcokban elesett vízművesek emlékműve

Kajlinger Mihálytól várták a megoldást

A főváros vezetői egy korábbi sikeres vízmű-vezérigazgatótól, a Káposztásmegyeri Vízmű megteremtőjétől, Kajlinger Mihálytól várták a gondok enyhítését. Kajlingert 1917. november 13-án újra megbízták a Fővárosi Vízművek első számú vezetői feladatainak ellátásával.

Kinevezését így indokolták:

„..... a vízművek üzemképes állapotban való fenntartási, továbbfejlesztési, bővítési munkálatai a háború következtében annyira halasztást szenvedtek, hogy azok immár nem halasztható végrehajtása a vízvezetéki üzem egész területén annyira bekapcsolódik úgy magába a vízvezetéki üzem technikai, mint az egész vízvezetéki üzem adminisztrálásába, hogy az ezek fölött való rendelkezés semmiképpen nem választható el egymástól, hanem okvetlenül szükséges, hogy mindezek az ügyek a vízvezetéki átalakítások és új építkezések befejezéséig, illetőleg a normális vízszolgáltatási viszonyok helyreállításáig egységes vezetés alá kerüljenek.....”

Kajlinger Mihály az alábbiakat javasolta a Fővárosi Tanács illetékeseinek:

- Új (a III.) átemelő-telep építése Káposztásmegyeren
- 20 új kút létesítése a Szentendrei-szigeten
- Új 800 mm-es főnyomócső építése Budán
- A Krisztinavárosi Vízmű bővítése
- Nyers vizet szolgáltató Ipari Vízmű létesítése
- Gyorsító szivattyúk beépítése a nyomvezetékekbe
- Békásmegyeren új vízmű építése

Javaslatai süket fülekre találtak. Mivel a háború végén és az azt követő forradalmak idején sem volt anyagi fedezet, így a korábbi állapot is tovább romlott. Az emeletes házak felsőbb emeletein napközben gyakrabban tapasztalhattak vízhiányt.

A földszinten azonban minden lakóházban, intézményben hozzájutottak a főváros lakói az egészséges ivóvízhez.

Az első lényeges változást a vízmérők 1921. évi bevezetése hozta – addig ugyanis átalánydíjat fizettek a budapestiek. Ezzel, vagyis a takarékosabb felhasználással átmenetileg enyhült a vízhiány.

A tényleges megoldást jelentő Kajlinger javaslatok megvalósulását egy katasztrófa, a káposztásmegyeri ikercsatorna törése segítette. Ekkor már nem spórolhattak a vízműfejlesztéseken a városatyák.

A huszas évek második felében beindult megújulási munkákhoz a **Speyer kölcsön** nyújtott fedezetet. A 20 millió dolláros hitelből 14,4 millió dollár jutott a Fővárosi Vízművek újabb létesítményeinek építésére, a régebbiek megújítására, korszerűsítésére, a gőzgépek villanyhajtású centrifugálszivattyúval történő kicserélésére.

3. Hogyan érintette a főváros vízellátását Budapest ostroma 1944 –'45 telén?

A két világháború közötti időszak fejlesztései biztosították a főváros biztonságos vízellátását a második világháború első éveiben. Hazánk 1944-ig nem volt harci terület, így a budapestiek nem szűkölködtek egészséges ivóvízben. A háborús években 1944-ig is épültek új víztároló medencék. Ezekre békés időszakokban is szükség lett volna, de a háború miatt különösen fontosak voltak; a vízellátás biztonságát, felkészülést jelentettek a várható nehezebb napokra.

A légitámadások 1944 tavaszán, a német megszállás után sűrűsödtek. Az első nagyobb üzemzavart a Váci úti 1200 mm-es főnyomócső bomba okozta törése okozta 1944 júniusában. A legtöbb sérülést Budapest ostromakor a 1944 –1945 telén szenvedte el a Vízművek.

A gépházakban az ostrom idején teljesen kiégett 5 gépegység, kijavítható sérülést szenvedett 19 szivattyú. Súlyosabban sérült a kőbányai víztorony, az egyik gellérthegy medence és a krisztinavárosi átemelő gépház.

A világháború utolsó két évében Pesten 350, Budán 650 csőtörést kellett kijavítani a vízműveseknek, akik sokszor a légiriadó-sziréna hangja közben is végezték nemes feladatukat.

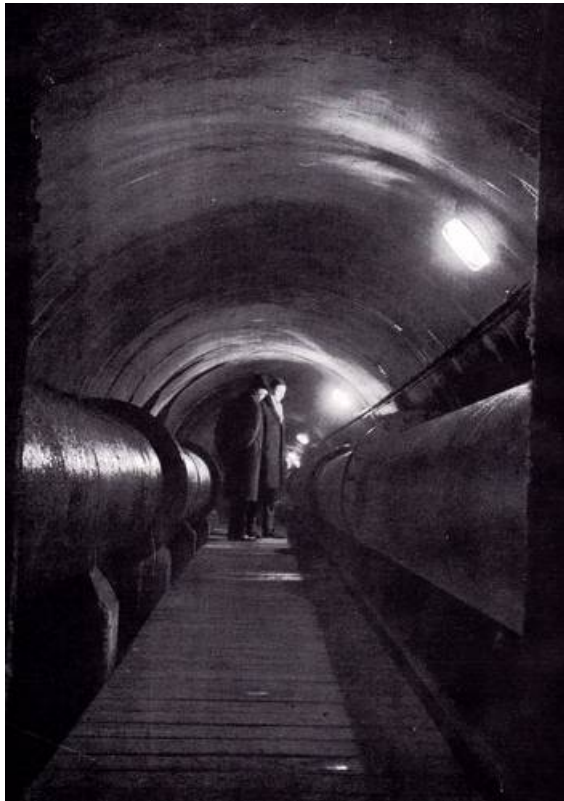
Közülük sajnós 22-en munka közben veszítették életüket. Nevüket emléktábla örökíti meg.

A vízszolgáltatás Budapest ostroma idején sem szünetelt. A pincékbe, óvóhelyekre kényszerült lakosság mindig hozzájutott a tiszta, egészséges ivóvízhez.

A gépházak naplóbejegyzései napra pontosan rögzítik az eseményeket, hogy mikor jöttek be a vízmű telepekre előbb a németek és utánuk a szovjetek.

A visszavonuló német csapatok igyekeztek minden utat, hidat elzárni, felrobbantani.

A Duna bal part melletti két telepét és a Szentendre-szigetet járható csőalagutak kötik össze. Ezeket is felrobbantani készültek a menekülő német csapatok. Az alagutakat elárasztották vízzel, így nem lehetett felrobbantani — ezáltal is biztosított volt a háború utolsó napjaiban a Szentendrei-szigetről érkező ivóvíz.

Miként történhetett ez?

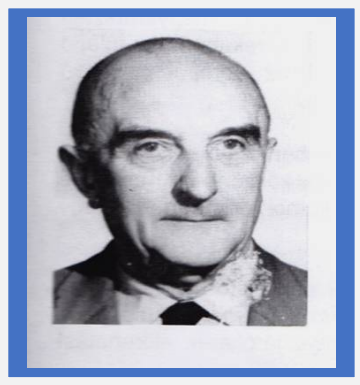
Az egyik változat szerint: **Lindernmayer Kálmán**, a Káposztásmegyeri Főtelep vezetője rábeszélte a németeket, hogy elégedjenek meg a az alagút elárasztásával, hogy így is megakadályozhatják az oroszok átjutását.

A másik változat szerint a vízművesek saját elhatározásból, mielőtt a németek még odaértek volna elárasztották az alagutakat.

A valószínű igazságot **Pétsics Béla, akkori főmérnök** naplójeljegyzéseiből tudhatjuk meg. Eszerint az illetékes magyar katonai hatóságok utasítására 1944. december 13-ra virradó éjszakán töltötték fel vízzel a vízmű dolgozók a két alagutat, megelőzve ezzel a német csapatok odaérkezését.

Érdekessége még ezeknek a napoknak, hogy a Fővárosi Vízművek belvárosi székházának óvóhely-pincéjében alakult meg a háború utáni Fővárosi Tanács.

Mátyus Sándor (1897 – 1984) szerepe a folyamatos vízellátásban

A Műszaki Egyetem elvégzése után 1924-ben került a Fővárosi Vízművekhez. A fiatal, kiváló mérnökre egyre több üzemeltetési, fejlesztési, rekonstrukciós, tervezési és kivitelezési feladatokat bízta. Az ekkortól induló nagyszabású megújulási, bővítési munkálatokban elévülhetetlen érdemeket szerzett. Előbb a víztermelő ágazat-vezetői, majd műszaki igazgatói kinevezést kapott.

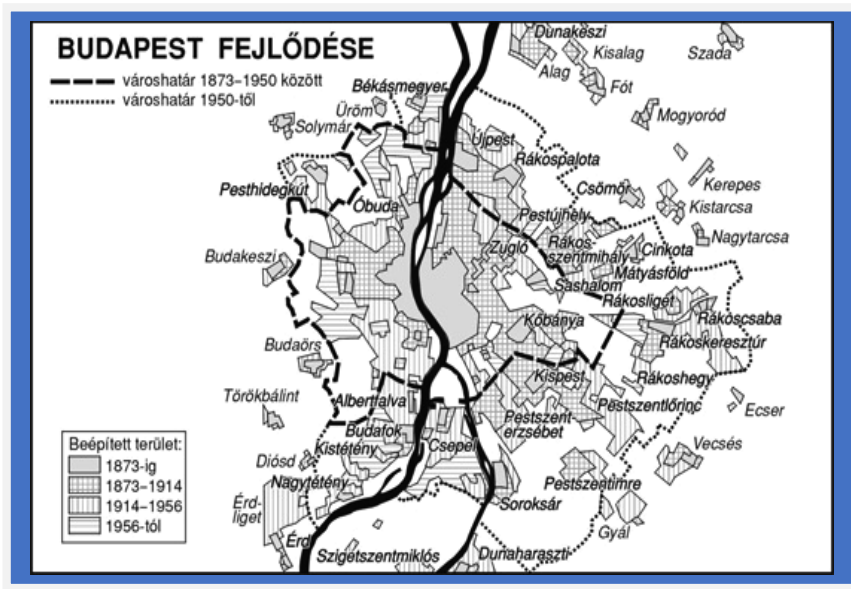
Szigorú fegyelmet tartott. Személyisége jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy a vízellátás a legnehezebb időkben, 1944 - '45-ben is biztosított volt és a háború befejezése után rövid idő alatt teljesen visszatért a régi kerékvágásba.

4. A Fővárosi Vízművek az ötvenes évek első felében és az 1956-os forradalom idején

Az ötvenes évek elején fő feladat volt a fővároshoz csatolt városok, községek elmaradottabb vízellátásának beillesztése a Fővárosi Vízművek rendszerébe.

Ezek közül néhány:

Újpest városi vízműve, és víztornya; Wekerle telepi víztorony; Pestlőrinc Gloriette medence; Csepel, Pesterzsébet Soroksár, Kispest vízcsőhálózata; Pestlőrinci Állami Lakótelep Vízműve; Rákospalota csőhálózata; Rákosliget, Rákoscsaba, Rákoshegy, Rákoskeresztúr vízművei; Kutak, víztornyok, gépházak Mátyásföldön, Sashalmon; Budafok, Budatétény, Albertfalva vízművei; Pesthidegkút, Békásmegyer csőhálózata.

A lakosság száma 1950 és 1954 között 1 549 000-ról 1 810 000 főre növekedett. Ez a népesség és az ipar óriási vízigénye nagy fejlesztéseket tett szükségessé ebben az időszakban.

A Főváros Vízművek által termelt víz mennyisége ezen időszak alatt 117 millió köbméterről 164 millióra nőtt. A fejlesztések nem bizonyultak elegendőnek.

Vízkorlátozást kellett több alkalommal elrendelni azért, hogy minden lakóházban, intézményben biztosított legyen a vízellátás. Az ötvenes években kényszermegoldásként ideiglenesen kénytelenek voltak a fővárosi fürdők hidegvíz-kútjait is az ivóvízellátás szolgálatába állítani.

A forradalom, az utcai harcok és a brutális szovjet támadás idejéről kevés vízellátással kapcsolatos információ maradt az utókorra. A vízművesek hőiesen helyt álltak munkahelyükön. Biztosak lehetünk benne, hogy a lakóházak, egészségügyi - és gyermekintézmények, kórházak nem maradtak ivóvíz nélkül a forradalom és az utána következő megtorlás idején sem – ugyanúgy, mint a korábbi nehéz időkben.

A visszaemlékező egykori vízművesektől megtudtuk, hogy a legnagyobb gondot a munkahelyre történő bejutás jelentette, ezért sokan benn töltötték a legnehezebb napokat.

Megállapítható, hogy háborúk, forradalmak, válsághelyzetek idején fővárosunk vízművesei helyt álltak munkahelyükön; ha időnként csak csordogálva is, de biztosították az élet egyik alapfeltételét.

Források

- A 100 éves Fővárosi Vízművek Budapest, 1968
- 130 éves a Fővárosi Vízművek Részvénytársaság Budapest, 1998
- Vízcsapok — Károlyi András profán vízműtörténet
- Vízellátás Mátyus Sándor nyomán (Szerk.: Tolnai Béla, Budapest, 2013)
- Károlyi András visszaemlékezései
- Pétsics Béla főmérnök (1898–1982) naplója